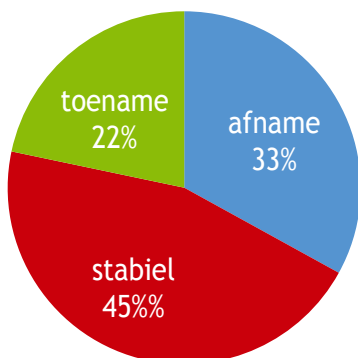

BMP in 2013, hoe vergaat het de gewone broedvogels?

Patrijzen zijn fors achteruitgegaan.
Foto: Arjan Boele

Figuur 1. Overzicht van in 2013 onderzochte BMP-proefvlakken. De legenda geeft het aantal proefvlakken per type BMP-telling weer.

Figuur 2. Ontwikkeling BMP-soorten in 2013 ten opzichte van 2012

Al 30 jaar worden onze 'gewone' broedvogels gevolgd met het Broedvogel Monitoring Project, ofwel BMP. En nog steeds levert het elk jaar een berg spannende resultaten op. In dit artikel werpen we een blik op de uitkomsten van 2013, waarbij het accent ligt op de vergelijking met een jaar eerder.

Stabiele deelname

Tot nu toe zijn resultaten van 1857 in 2013 onderzochte BMP-gebieden bij ons aanleverd (figuur 1). Daarmee blijft de bijdrage van de tellers stabiel op een hoog peil. Je zou bijna gaan denken dat dit vanzelfsprekend is, maar niets is minder waar. Het gaat immers om duizenden belangeloos door honderden vrijwilligers verwezenlijkte veld- en bureau-uren. Dit vormt de kurk waar het BMP op drijft. Voeg daar de gewaardeerde medewerking van een aantal overheden en natuurterreinbeheerders aan toe, en je krijgt een van de grootste en meest constante natuur-monitoringprojecten van ons land.

Vergeleken met een jaar eerder zijn er in 2013 aanzienlijk minder proefvlakken geteld in het Waddengebied: (2012 was daar een integraal teljaar voor het trilaterale TMAP programma). Daar staat een flinke plus in Overijssel tegenover, waar in opdracht van de provincie om het jaar tellingen voor een provinciaal meetnet worden uitgevoerd.

Erg belangrijk voor de kwaliteit van het BMP zijn de regio's waar opnieuw een jaar aan langdurige reeksen is toegevoegd.

Koele weersomstandigheden

De winter van 2012/13 was de vijfde op rij met soms fikse vorstperiodes, al ontbraken extreem lage temperaturen. Soms was het ook zacht, nat en winderig. Aanvankelijk liet het voorjaar zich van een ongebruikelijke kant zien. In maart lag de temperatuur geregeld tot 10 graden onder het langjarig gemiddelde en de laatste decade van die maand was de koudste ooit gemeten sinds 1901! De voor het ijzige weer verantwoordelijke oostelijke stroming hield tot half april aan, maar aanhoudend mooi weer was tot ver in mei schaars. Het was ook droog, noemenswaardige neerslag viel er pas vanaf eind april. In mei viel aanzienlijk meer dan het langjarig gemiddelde. Ook in juni overheerste relatief koel en nat weer.

Toename

Slechts drie van de 108 gevolgde soorten (3%) namen ten opzichte van 2012 met meer dan 20% toe. De grootste stijging vond plaats bij de Kruisbek (+164%), hoewel er geen omvangrijke invasie was zoals in 1994 en in 2003. Sinds 1990 kenden we

15 jaren met meer Kruisbekken dan in 2013. De stijging kwam dan ook vooral doordat het voorafgaande jaar 2012 een van de slechtste broedseizoenen voor deze soort was sinds de start van de tellingen. Veel BMP-Kruisbekken hielden domicilie in de Drentse naaldbossen, maar de dichtheid lag veelal onder de 2 paar/100 ha.

Opmerkelijk, gezien de algeheel afnemende trend, was de opleving bij de Wintertaling. Ter relativisering: het niveau in 2013 lag nog altijd 35% onder dat van begin jaren negentig. Drenthe en aangrenzende delen van Friesland spelen voor dit fraaie eendje een belangrijke rol, getuige de fikse aantallen in o.a. Fochtelöerveen, Dwingelderveld en Bargerveen.

Bij 20 soorten (19% van het totaal) lag de index in 2013 5-20% hoger dan in 2012. De Rietzanger pakte de positieve draad weer op die een jaar eerder een onderbreking kende, na een nogal droge winter in de Sahel. In 78 van de 449 proefvlakken met Rietzangers werden meer dan 25 territoria geteld. Bijzonder rijk aan Rietzangers zijn laagveenmoerassen in Friesland (bijv. De Koai en J. Durkspolder in de Alde Feanen en Houtwiel), Overijssel (bijv. Weerribben vak 1 & 3, Muggenbeet-Wieden), Utrecht/Zuid-Holland (Waterleidingplas Loenderveen), en in de Biesbosch (Platte Hoek, Noorderplaat). In al deze proefvlakken ligt de dichtheid van de Rietzanger tussen de 50-100 paar per 100 ha.

Na een aantal jaren met een geleidelijke afname was bij de Fuut plots een flinke stijging te zien. Vestiging van Futen in natuurontwikkelingsgebieden, zoals de Tongplaat in de Biesbosch, speelt een rol. Maar in een aantal al jaren goed bezette gebieden zoals Gooi- en Eemmeer, Wormer- en Jisperveld en het Brabantse Beuven nam de soort eveneens toe. Na vier jaren waarin afname overheerste, liet ook de Dodaars weer eens een stijging zien, vooral in de duinstreek en in het rivierengebied. Ook de Groote Peel sprong eruit met een recordaantal van 53 paar.

Na 13 jaar van malaise, tussen 1997 en 2009, deed de Fluiter het voor het vierde opeenvolgende jaar wat beter. De aantallen bedragen desondanks maar de helft van die in 1990, wat een bijzonder goed jaar was.

De opleving in 2013 speelde zich vooral in het zuidoosten des lands en op de Veluwe af, maar ging grotendeels aan bijvoorbeeld de Drentse bossen voorbij.

Na vijf achtereenvolgende jaren met voortdurende daling zien we bij het Waterhoen weer een bescheiden stijging. Deze lijkt vooral op te gaan voor Zuid-Nederland en stedelijk gebied.

De Watersnip vertoont een kleine toename ten opzichte van het voorgaande jaar, maar van een werkelijke kentering in de langjarig negatieve ontwikkeling is geen sprake. De toename is het meest duidelijk in moerasgebieden in Drenthe en Friesland.

Verskillende soorten continueerden de al lang opgaande lijn. Voorbeelden zijn Boomleeuwerik, Grasmus en Appelvink, naast de al genoemde Rietzanger.

Relatief veel van de toegenomen soorten zijn te vinden in water en moeras, op kwelders en in naaldbos. Maar onder de typische weide- en akkervogels zijn nauwelijks soorten met een positieve aantals-ontwikkeling te vinden.

Stabiel

Bij 50 vogelsoorten (46%) bedroegen de verschillen tussen 2012 en 2013 minder dan 5%. Veertien soorten in deze categorie, waaronder Tafelend, Havik, Holenduif, Nachtegaal, Tuinfluiter en Vink, zijn al jarenlang stabiel. Dat wil niet zeggen dat ze in het hele land de nullijn volgen. Zo is de trend voor de Nachtegaal in Hoog-Nederland onverminderd negatief, terwijl de Tuinfluiter in stedelijk gebied achteruit kachelt.

Twintig soorten die over de afgelopen tien jaar een positieve trend laten zien, vallen ditmaal in de categorie 'stabiel'. Daaronder zijn notoire stijgers als Grauwe Gans, Nijlgans, Krakeend en Halsbandparkiet. Komen grenzen aan de groei voor deze succesvolle soorten in beeld? Bij de Grauwe Gans zien we in een aantal regio's nog een lichte stijging, maar in onder meer de vastelandsduinen en op de zeekei in het midden en noorden van het land nemen de aantallen wat af.

Opvallend genoeg bleven de al geruime tijd afnemende Slobeend, Scholekster, Kievit, Grutto, Wulp en Veldleeuwerik stabiel. Is dit een hoopvol teken, of slechts een korte onderbreking? Dat er ook bij deze soorten regionale verschillen bestaan, behoeft geen betoog. Zo blijft de - heel voorzichtige - opleving van de Scholekster beperkt tot de kwelders en duinen van het noorden, die van de Veldleeuwerik tot open duin en kleigebieden in het zuidwesten van het land.

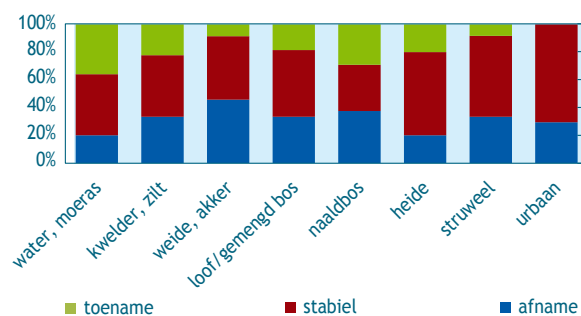
Rietzanger.
Foto: Hans Gebuis

Afname

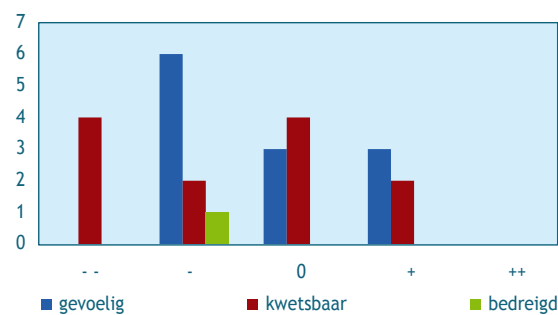
Bij 28 soorten (26%) waren de aantallen in 2013 5-20% lager dan in 2012. Dat zijn er duidelijk meer dan het aantal soorten met een positief verschil. Relatief veel soorten van akkers, graslanden en naaldbos vallen in deze categorie. In agrarisch gebied gaat het onder meer om Fazant (-10%), Tureluur (-12%), Graspieper (-14%) en Ringmus (-8%). Bij de Fazant oogt de trend op zandgronden positiever dan op klei. Graspiepers lijken echt over de hele linie af te nemen.

Goudhaan, Kuifmees en Zwarte Mees zijn sterk aan naaldbos gebonden soorten die ook op de middellange termijn een (bij de Zwarte Mees zelfs sterke) afname vertonen. De omvorming van veel naaldbos in loofbos zal vermoedelijk meespelen, maar verklaart niet alles. De afname bij genoemde naaldbossoorten speelt in het hele land, al doet de Zwarte Mees het op de zuidelijke zandgronden iets beter dan in het midden en noorden. De Goudhaan scoort in de bossen van Twente en de Achterhoek een klein plusje.

Tien soorten met afnames van 2012 op 2013 doen het ook op veel langere termijn bezien niet goed. Dit lot treft Zomertaling, Ransuil, Torenvalk, Patrijs, Zwarte Mees, Grote Lijster, Fazant, Spreeuw, Ringmus en Zomertortel. Stuk voor stuk soorten waarbij enige bezorgdheid op zijn plaats is. Anders ligt dat bij de 12 soorten die het in 2013 duidelijk minder deden dan in het voorgaande jaar, maar op de (middel)lange termijn een voorspoedige ontwikkeling laten zien. Dit gaat op voor Kwartel, Roodborsttapuit, Kleine en Grote Bonte Specht, Putter, Tjiftjaf, Buizerd, Zwartkop, Sprinkhaanzanger, Groene Specht, Goudvink en Blauwborst. Waarom de positieve reeks bij deze soorten doorbroken is, zal per soort verschillen. De ronduit matige muizenstand zal de Buizerd parten hebben gespeeld, terwijl vroeg arriverende soorten als Roodborsttapuit en Blauwborst ongetwijfeld last hadden van het ongewoon koude voorjaar.

Figuur 3. Verschillen in indexwaarde voor 108 BMP-soorten tussen 2012 en 2013, uitgezet per habitat.

Figuur 4. Trend van 25 met het BMP gevolgde soorten van de Rode Lijst, 2004-2013. -- sterke afname, - matige afname, 0 stabiel, + matige toename, ++ sterke toename

Rode Lijst

Van de 108 met het BMP gevolgde broedvogelsoorten staan er 25 op de in 2004 vastgestelde Rode Lijst. Hoe is het sindsdien met deze soorten gegaan? Figuur 4 geeft de trend over 2004-13 uitgezet per Rode Lijst-categorie. Hoewel veel terreinbeheerders hun best doen om juist deze soorten ter wille te zijn, overheerst een negatieve ontwikkeling. Lichtpunten zijn er bij Groene Specht, Kneu, Spotvogel, Gele Kwikstaart en Snor, en bij een zevental soorten is de trend nu stabiel. Dan blijven er 13 soorten over die een verdere afname vertonen. Vier daarvan, te weten Zomertaling, Patrijs, Ransuil en Zomertortel, zijn zelfs fors verder achteruit gekelderd. Ten opzichte van 2012 nam de BMP-index bij deze soorten met meer dan 20% af.

Agrarische en naaldhoutsoorten: een blik over de grens

Uit de BMP-cijfers blijkt zonneklaar dat onze akker- en weidevogels nog steeds in de hoek zitten waar de klappen vallen. Zoals algemeen bekend is dit ook op Europese schaal het geval. Sinds de EBCC ('de Sovon van Europa') jaarlijks de landelijke broedvogelmeetnetten aan elkaar knoopt, kunnen we dat goed volgen.

Van de 21 kenmerkende soorten van agrarisch gebied die in Nederland op de langere termijn (1990-2013) afnemen, vertonen er minstens 12 op Europese schaal eveneens een negatieve tendens. Bij geen enkele andere soortgroep is de link tussen de Nederlandse en de Europese trend zo groot.

Dichter bij huis zijn de overeenkomsten zo mogelijk nog treffender. Zo bereikten Patrijs en Veldleeuwerik in het Verenigd Koninkrijk in 2013 de laagste score ooit, terwijl Zomertortel (-88% sinds 1995), Kievit (-42%) en Wulp (-43%) een met Nederland vergelijkbaar beeld laten zien. Kievit en Zomertortel nemen ook bij de oosterburen sterk af.

Een Europa-breed negatief beeld overheerst ook bij naaldbossoorten die het in Nederland niet zo lekker doen. Zwarte Mees, Kuifmees en Goudhaan nemen op Europese schaal af, met landelijke verschillen. In Duitsland zijn Kuifmees en Zwarte Mees stabiel, terwijl de Goudhaan een forse afname vertoont. In het Verenigd Koninkrijk neemt de Goudhaan licht af, terwijl de Zwarte Mees een klein plusje laat zien.

> sovon.nl/BMP

● *Jan-Willem Vergeer (Sovon)
& Tom van der Meij (CBS)*